
ЮБІЛЕІ

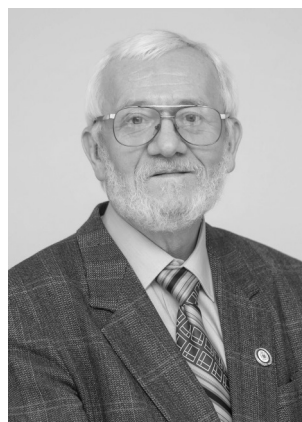
ЮБІЛЕІ

JUBILEES

Іван Алексеевич
ЧЕРОТА

Іван Аляксеевіч
ЧАРОТА

Ivan Aliaksiejevich
CHAROTA

Івану Аляксеевічу Чароту споўнілася 70 гадоў. Неўзабаве гэтая фраза ў розных варыянтах будзе фігураваць у адрасах. За спінай 70-гадовага чалавека знаходзіцца вялікая частка жыцця. Якім жа было гэтае жыццё? Жыццё, якое працягваецца далей, з'яўляецца багатым на падзеі і дасягненні, цікавыя сустрэчы і падарожжы.

І. А. Чарота – адна з буйнейшых постацей беларускага літаратуразнаўства. Імя гэтага выдатнага славіста добра вядома ў многіх краінах. Іван Аляксеевіч – літаратуразнаўца, крытык, эсэіст, публіцыст, гісторык культуры і праваслава, пісьменнік, перакладчык, а таксама доктар філалагічных навук (1998), прафесар (1999), член Саюза пісьменнікаў СССР (1985), Саюза пісьменнікаў Беларусі (1985), Саюза пісьменнікаў Сербіі (2003), Саюза пісьменнікаў Расіі (2006), акадэмік Сербскай акадэміі навук і мастацтваў (2009), Міжнароднай славянскай акадэміі навук, адукацыі, мастацтваў

і культуры (2008), член Грамадскай палаты Саюзнай дзяржавы (2017), нарэшце, былы загадчык кафедры славянскіх літаратур філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Больш за 40 гадоў У. А. Чарота з'яўляецца адным з самых кампетэнтных спецыялістаў у галінах славістыкі, параўнальнага літаратуразнаўства, культуралогіі, міжнацыянальных сувязей і мастацкага перакладу, а таксама актыўным грамадскім дзеячам і выкладчыкам.

З нагоды юбілею Івана Аляксеевіча хацелася б успомніць асноўныя этапы яго жыццёвай і творчай біяграфіі.

І. А. Чарота нарадзіўся 16 верасня 1952 г. у сялянскай сям'і ў вёсцы Лышчыкі Кобрынскага раёна Брэсцкай вобласці. Ён гаварыў пра сваю бацькаўшчыну наступнае: «Мая малая радзіма з'яўляецца памежжам трох цяперашніх дзяржаў – Беларусі, Польшчы і Украіны. Дзед мой быў гра-

мадзянінам сямі дзяржаў...»¹ Іван Аляксеевіч адзначаў, што яго навуковы і творчы лёс быў прадвызначаны. Будучы філолаг з маленства асвойваў беларускую, рускую, украінскую і польскую мовы. Яшчэ да школы ён самастойна вучыўся чытаць адначасова па Евангеллі на стараславянскай мове, польскім буквары, украінскім зборніку паэтычных твораў Т. Г. Шаўчэнкі «Кобзарь», рускай газеце «Правда» і беларускай раённай газеце «Камуністычная праца».

Трэба дадаць, што І. А. Чарота вучыўся ў некалькіх школах, у тым ліку ў музычнай. Так, ён хадзіў у вясковыя пачатковую і васьмігадовую школы, а потым – у Сярэднюю школу № 2 г. Кобрына.

З 1969 па 1974 г. Іван Аляксеевіч быў студэнтам аддзялення рускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. Разам з праграмай асноўнага курса ён вывучаў іспанскую і сербскую мовы. У тыя часы ў галоўнай установе вышэйшай адукацыі рэспублікі існавала магутная філалагічная школа пад кіраўніцтвам прафесара А. Е. Супруна і славутага балгарыста У. А. Карпава. Відавочна, што бліскучыя поспехі ў авалоданні мовамі дазволілі І. А. Чароту нават быць рэкамендаваным у якасці гід-перакладчыка ў Бюро міжнароднага маладзёжнага турызму «Спадарожнік». Пасля заканчэння БДУ Іван Аляксеевіч тры гады працаваў настаўнікам у Паляцкішскай сярэдняй школе Воранаўскага раёна Гродзенскай вобласці.

З 1977 г. І. А. Чарота працуе на філалагічным факультэце БДУ. За гэты час ён займаў пасады выкладчыка, старэйшага выкладчыка, дацэнта, прафесара, а з 1997 па 2018 г. выконваў абавязкі загадчыка кафедры славянскіх літаратур (з 2019 г. кафедра тэарэтычнага і славянскага літаратуразнаўства).

Першую навуковую ступень Іван Аляксеевіч атрымаў у 1986 г. у Ленінградзе, дзе абараніў кандыдацкую дысертацыю «Творчество М. А. Шолохова и литературный процесс Югославии (1956–1986)». Той факт, што абарона праходзіла ў культурнай сталіцы Расіі, сведчыць пра глыбіню і сур'ёзнасць аналізу, безумоўную арыгінальнасць поглядаў і наватарства.

У наступныя гады І. А. Чарота працягваў даследаваць славянскія культуры і літаратуры, пашыраў і паглыбляў кола навуковых інтарэсаў. З 1991 па 1994 г. філолаг працаваў над доктарскай дысертацыяй «Беларуская літаратура XX стагоддзя і працэсы нацыянальнага самавызначэння», якую паспяхова абараніў у 1998 г.

З 1993 г. на філалагічным факультэце БДУ пачалася падрыхтоўка славістаў, было створана аддзяленне славянскай філалогіі, адкрыта кафедра славістыкі. Кожны год праводзіўся набор сту-

дэнтаў на аддзяленне паланістыкі, украіністыкі, багемістыкі, балгарыстыкі ці сербістыкі. Праз некаторы час з'явілася магчымасць вывучэння мовы і літаратуры славакаў. Менавіта І. А. Чарота быў ініцыятарам і арганізатарам падрыхтоўкі студэнтаў па спецыяльнасці «сербская мова і літаратура», для паспяховага навучання якіх склаў адукацыйныя стандарты, праграму асноўных і спецыяльных курсаў па гісторыі славянскіх літаратур (2000) і шэраг дапаможнікаў. Сярод іх вылучаецца сур'ёзнае выданне «Српска књижевност: антологія текстова» (2002–2007) – першая ў Беларусі анталогія тэкстаў сербскай літаратуры на сербскай мове.

Іван Аляксеевіч заўсёды цікавіўся гістарычным лёсам славян, іх культурай, моўнымі асаблівасцямі, а таксама гісторыяй міжславянскіх узаемадзеянняў: «Нельга забываць, што гістарычны лёс славянства з'яўляецца феноменальным: невыпадкава ж славяне больш за тысячагоддзе назад атрымалі магчымасць скласціся і сцвердзіцца як асобны народ, праз сваю азбуку – самую дасканалую ў свеце. Праз мову, якая амаль адразу набыла статус роўнасвяшчэннай. Прыгожае пісьменства належыць да значнейшых скарбаў сусветнай культуры (нездарма і назва “славяне” этымалагічна паходзіла ад “слова” і “славы”). І не менш важнымі з'яўляюцца адзінства славянскага этнасу і на ўсе вякі запавет славянскай еднасці і ўзаемнасці. Адпаведна ў славянства і на цяперашні момант маецца не толькі надзвычай значная культурная спадчына, але і агромністыя тэрыторыі, і неверагодна багатыя прыродныя рэсурсы, і зайздросны патэнцыял для развіцця»².

Аналізу славянскіх літаратур, культур, іх узаемадзеянням і асаблівасцям менталітэту І. А. Чарота прысвяціў шэраг навуковых, навукова-метадычных і мастацкіх прац, сярод якіх «Беларуская савецкая літаратура за мяжой» (1988), «Савецкая літаратура ў сувязях і ўзаемадзеяннях. Пачаткі параўнальнага і сістэмнага аналізу» (1989) і інш. Ён таксама з'яўляецца аўтарам кнігі «Анталогія беларускай паэзіі», выдадзенай у 1993 г. у Югаславіі, укладальнікам зборнікаў «Сербская паэзія» (1987) і «Сербская Праваслаўная Царква» (1998), надрукаваных у Мінску. На пераломе стагоддзяў Іван Аляксеевіч удзельнічаў ва ўнікальным праекце – стварэнні кнігі «Анталогія лірыкі восточных славян» на чатырох мовах. У даследаванні «Народ сербскі: яго абрады і звычаі, святы і святыні» (2006) вучоны глыбока, грунтоўна і разам з тым з відавочнай зацікаўленасцю і сімпатыяй паказаў, чым сербы адрозніваюцца ад іншых славян. Сярод кампаратывісцкіх даследаванняў вылучаюцца наступныя працы: «Ні на небе, ні на зямлі. Казкі

¹Чарота И. Дорожки памяти – дорожки радости // Совет. Белоруссия. 2009. 12 сент. С. 21. (Тут і далей пераклад наш. – Э. Д.)

²Сцешыца Т. «Гістарычны лёс славянства – феноменальны». Размова з прафесарам І. Чаротам аб стане славянскай літаратуры [Электронны рэсурс]. URL: <http://ln.krcls.by/charota-i-gistarychny-lecs-slyanystva> (дата звароту: 13.08.2022).

славянскіх народаў» (2013), «Испод крила роде. Антологія савремене беларускае поэзіе» (2014), «Беларусы пра Сербію – Югаславію» (2015), «Беларусія і Србія: трагом узаамяногупазнавања і деловања» (2016).

Іван Аляксеевіч быў галоўным навуковым кансультантам выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» па ўсіх пытаннях, звязаных з паўднёvasлавянскімі народамі і іх культурамі. Даследчык упершыню склаў поўную бібліяграфію беларуска-югаслаўскіх літаратурных сувязей, якая была надрукавана ў бялградскім часопісе «Мостові» і ў дапаможніку для беларускіх студэнтаў «Югаславянскія літаратуры і культуры» (1999). Дарэчы, І. А. Чарота – галоўны рэдактар шматлікіх альманахаў «Славянскія постаці», член рэдкалегій дзесяці перыядычных выданняў, у тым ліку трох замежных.

Яшчэ з пачатку 1980-х гг. выдавецтвы актыўна прыцягвалі Івана Аляксеевіча да працы над перакладамі мастацкай літаратуры. Больш за 10 гадоў ён узначальвае Бюро секцыі мастацкага перакладу і літаратурных сувязяў Саюза пісьменнікаў Беларусі, перакладае тэксты з сербскай, харвацкай, македонскай, славенскай, польскай і іншых моў на рускую і беларускую мовы, а таксама з беларускай і рускай моў на сербскую мову. За гэты час ён пераклаў 1200 твораў багаслоўскай і мастацкай літаратуры, у тым ліку звыш 70 кніжных выданняў. Дзякуючы яму выйшлі кнігі Б. Зупанчыча, Б. Нушыча, Ё. Юрчыча, П. Воранца, Д. Янчара, І. Андрыча, Д. Чосіча, Д. Максімавіч і інш. Сапраўдным святам для дзяцей стаў выхад кнігі «Югаславянскія казкі» (1999) і зборніка «Мовы ўсяго жывога: сербскія народныя казкі» (2007), які ў 2008 г. быў прызнаны найлепшай кнігай Беларусі ў галіне перакладу.

Таксама І. А. Чарота выступаў у якасці навуковага кіраўніка праекта «Беларуская літаратура XX–XXI стст. у іншаславянскіх літаратурах» дзяржаўнай праграмы Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў «Беларуская мова і літаратура». У межах гэтага праекта творы беларускіх пісьменнікаў перакладаліся на іншыя славянскія мовы (сербскую, чэшскую, польскую, украінскую і г. д.).

Акрамя таго, І. А. Чарота – адзін з заснавальнікаў Камітэта дапамогі сербам і чарнагорцам і гра-

мадскай арганізацыі «Беларусь – сястра Сербіі». Іван Аляксеевіч выконваў абавязкі віцэ-старшыні таварыства «Беларусь – Югаславія», старшыні таварыства «Беларусь – Сербія і Чарнагорыя». Юбіляру належаць наступныя словы: «Нярэдка, жартуючы, кажу, што для мяне важнай з’яўляецца “беласербскасць”... А маю на ўвазе сапраўды братэрска-духоўна-культурныя кантакты»³.

Але галоўнае, што трэба сказаць пра Івана Аляксеевіча, – гэта тое, што ён не проста чалавек веруючы, праваслаўны. Бог жыве ў яго душы з дзяцінства: «Мяне не прымушалі да веры ў Бога, але яна існавала ўва мне з маленства. І нават не ведаючы малітваў, вельмі часта шчыра маліўся, складаючы іх сам»⁴. Нядаўна, у 2021 г., І. А. Чарота ўспамінаў пра тое, што яшчэ ў дзяцінстве ён «стаў самастойна чытаць у мностве кніжкі кшталту “Бібліі для няверуючых”, паколькі іншыя, якія тычыліся рэлігіі, недаступныя былі»⁵. Ён адзначаў, што «хоць, як і ўсе навокал, быў піянерам, камсамольцам» неаднойчы казаў школьным таварышам і нават настаўнікам, што «сапраўдную адукацыю можна атрымаць толькі ў духоўнай семінарыі»⁶.

Па словах юбіляра, у яго жыцці «ёсць асобая сфера»⁷. На працягу 25 гадоў Іван Аляксеевіч перакладаў праваслаўнае Свяшчэннае Пісанне на беларускую мову, прысвячаў гэтай працы кожны чацвер, прычым рабіў гэта выключна на грамадскіх пачатках. Пра сэнс і каштоўнасць гэтага І. А. Чарота выказаўся асабіста: «Не ведаю, як дзякаваць Богу, што я аказаўся далучаным да гэтай справы. Тут кожнае слова, кожны склад асэнсоўваецца, абмяркоўваецца»⁸. Навуковец адзначаў: «Мы лічылі, што трэба захаваць тую царкоўную мову, якая захавана ў традыцыі самога народа. У шэрагу раней ажыццёўленых перакладаў сустракаецца новатворчасць, аказіянальная творчасць, а так быць не можа, калі так народ ніколі не казаў і не будзе казаць, бо яму немагчыма навізаць мову. Царкоўная традыцыя мацнейшая за ўсе індывідуальныя жаданні. І таму свая новатворчасць, тэрмінатворчасць у царкоўнай сферы проста непрымальна»⁹.

Іван Аляксеевіч – складальнік і рэдактар зборніка «Православие в славянских культурных традициях» (1996), рэдактар і перакладчык рускамоўнай версіі міжканфесійнага часопіса «Самарынін»

³ Явіч Я. Прэмія з Сербіі. Інтэрв’ю з І. Чаротам // Літ. і мастацтва. 2014. 17 кастр. С. 8.

⁴ Шурхоўец В. «Мои увлечения – это моя работа, а работа – мои увлечения». Интервью с И. Черотой // Во славу Родины. 2002. 24–25 сент. С. 4.

⁵ Храм – место встречи с Богом. Размышление о своей малой родине И. Чероты // Дух. вестн. 2021. № 6. С. 1–2.

⁶ Там же.

⁷ Шурхоўец В. «Мои увлечения – это моя работа, а работа – мои увлечения»... С. 4.

⁸ Там же.

⁹ Академик Иван Черота про уникальность перевода Нового Завета на белорусский язык [Электронный ресурс]. URL: http://sobor.by/videonews/Professor_Ivan_Charota_rasskazal_pro_unikalnost_perevoda_Novogo_Zaveta_na_belorusskiy_yazik (дата обращения: 13.08.2022).

(1996–2000), рэдактар кніг «Уния. Сборник документов» (1977), «Полоцкая епархия» (1997), «Плакід Янковский. Записки сельского священника» (2004), «Архіепіскап Афанасій (Мартас)», «Матэрыялы да Гісторыі Праваслаўнай Беларускай Царквы» (2004), заснавальнік, укладальнік і перакладчык серыі «Сербскае багаслоўе XX стагоддзя», у якой ужо выйшлі два дзясяткі кніг. Тое, на якой мове трэба звяртацца славянам да Бога, надзвычай хвалюе І. А. Чароту, менавіта таму з-пад яго пяра выйшла манаграфія «Беларуская мова і царква» (2000). Іван Аляксеевіч выдаў дзве адметныя кнігі, у якіх сабраны паэтычныя і празаічныя ўвасабленні Слова Божага ў беларускай нацыянальнай традыцыі: «Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі» (2001) і «Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай прозы» (2002). Без іх цяжка ўявіць развіццё рэлігійнай думкі ў краіне. Шмат часу І. А. Чарота аддаў працы на пасадах сакратара Беларускай біблейскай камісіі Беларускай праваслаўнай царквы, члены якой перакладаюць Свяшчэннае Пісанне і богаслужбовыя тэксты на беларускую мову, і выканаўчага рэдактара часопіса «Праваслаўе».

Прафесар вядзе актыўнае навуковае і выкладчыцкае жыццё, дапамагае маладым навукоўцам і калегам, якія звяртаюцца за парадай, кансультацыяй ці падтрымкай. Пад кіраўніцтвам Івана Аляксеевіча было абаронена шмат кандыдацкіх дысертацый. Дзякуючы адказнай і сумленнай працы І. А. Чароты ў якасці старшыні экспертнай рады Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь і яго ўважліваму стаўленню да маладых навукоўцаў беларуская навука папоўнілася імёнамі дзясяткаў таленавітых даследчыкаў.

Амаль усе свядомае жыццё Іван Аляксеевіч працуе на ніве духоўнага асветніцтва, таму цалкам заслужана яго дасягненні атрымалі высокія адзнакі як на радзіме, так і ў славянскім замежжы. Так, І. А. Чарота – лаўрэат міжнароднай прэміі імя Кан-

станціна Астрожскага, заснаванай фондам імя князя Канстанціна Астрожскага і польскім часопісам «Przegląd prawosławny» (1999), прэміі Саюза пісьменнікаў Сербіі (2000), прэміі югаслаўскага часопіса «Збіља/Reality» (2000, 2006), прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2003, 2018), міжнароднай літаратурнай прэміі імя Ф. М. Дастаеўскага (2007), усе-праваслаўнай літаратурнай прэміі сербскага фонду імя Іванкі Мілошавіч «Багародзіца Траеручыца» (2011), міжнароднай літаратурнай прэміі імя Радзе Драінца (2014), прэміі фонду братоў Карычаў (2014) і інш. У 2002 г. Іван Аляксеевіч быў узнагароджаны ордэнам Сяргея Раданежскага 3-й ступені, у 2003 г. – памятным медалём Саюза славацкіх пісьменнікаў, у 2004 г. – ордэнам Святога Савы 3-й ступені, у 2012 г. – знакам «За вялікі ўнёсак у літаратуру», у 2013 г. – сярэбраным медалём «За заслугі» (2013), у 2015 г. – медалём А. С. Пушкіна, у 2018 г. – медалём «Русская земля», ганаровай граматай рэктара БДУ і г. д. У 2008 г. ён атрымаў Залаты знак Культурна-асветніцкага таварыства Сербіі, а ў 2012 г. стаў кавалерам ордэна свяціцеля Кірыла Тураўскага 2-й ступені.

І. А. Чаротам ганарацца землякі, а ён, у сваю чаргу, не забывае ўраджэнцаў Кобрыншчыны і ўдзельнічае ў духоўным жыцці раёна. Напрыклад, ён падараваў бібліятэкам роднага краю шмат кніг.

Ад імя супрацоўнікаў кафедры тэарэтычнага і славянскага літаратуразнаўства філалагічнага факультэта БДУ, а таксама ад імя былых вучняў і калег кафедры славянскіх літаратур віншуюць прафесара І. А. Чароту з юбілеем. Мяркуем, што да нашых урачыстых слоў далучыцца шмат прадстаўнікоў беларускай навуковай супольнасці. Жадаем, каб Івану Аляксеевічу хапіла здароўя, моцы і творчага патэнцыялу для ажыццяўлення ўсіх планаў і мар.

Э. Ю. Дзюкава¹⁰

¹⁰Элла Юрьевна Дюкова – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры теоретического и славянского литературоведения филологического факультета Белорусского государственного университета.

Эла Юр'ёўна Дзюкава – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; дацэнт кафедры тэарэтычнага і славянскага літаратуразнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Ela Yu. Dziukava, PhD (philology), docent; associate professor at the department of theoretical and Slavic literary criticism, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: ellada1970@rambler.ru